

Antal Éva

Roger Scruton optimista pesszimizmusa: konzervatív filozófia a gyakorlatban

„Nézz a múltó világra, érdeemes,
s hagyd a könyvet addig – hogy bölcs lehess;”
(Samuel Johnson: *Az emberi kívánságok hiúsága*)

A konferencia keretét adó témaválasztás kétségeket ébresztett bennem: vajon képesek vagyunk magunk(on) változ(tat)ni? Tudunk-e reflexív módon – mintegy kívülről – tekinteni saját elgondolásainkra, vagy akár képesek vagyunk-e más nézőpontból közelíteni saját kérdésfeltevéseinkhez? Ezen előzetes felvetések fényében (vagy éppen árnyékában) érdekes kísérletet teszek, mikor liberálisként a konzervatív gondolkodás alapvetéseit állítom érdeklődésem fókuszába. Írhatnám, hogy magam is kíváncsi vagyok arra, hogy mi derül ki (rólam), mit hoz(ok) felszínre – és mit hoz ki belőlem – egy, az enyémtől idegen, más gondolatvilág. Talán rendhagyó felütésnek tűnik ez, ám eszünkbe juthat Foucault észrevétele a megismerés „vargabetűiről”, a tapasztalati kitérőkről, illetve a már említett kíváncsiságról, mely nem „bővíteni igyekszik az ismeretek körét, hanem [...] az önmagunkból való kilépést teszi lehetővé”.¹

John Kekes, azaz Kékes János szerint a konzervatizmus „nem elméleti, hanem gyakorlati jellegű”, és a konzervatív attitűd sajátos jellemzője, hogy „az értékes dolog élvezetét vegyíti az elvesztésétől való félelemmel.” Összességében elmondható, hogy négy alapvető meggyőződés mellett kötelezi el magát: „a szkepticizmus, a pluralizmus, a tradicionalizmus és a pesszimizmus”.² Ez indításnak remek, hiszen ebből a négyből nyugodtan rábólinthatunk háromra (vagy legalábbis kettőre biztosan). Ám le kell szögeznünk, hogy Kekes a konzervatizmus amerikai változatáról ír. A konzervativizmus európai gyökerei után kutatva, óhatatlanul brit területre kerülünk, hiszen a 18. század végén és a 19. század elején brit reakcióként jelenik meg a francia eseményekre. Azt is látnunk kell, hogy a brit morálfilozófia és politikaelmélet hagyományosan kon-

¹ Michel Foucault: *A szexualitás története. A gyönyörök gyakorlása*. Ford. Albert Sándor, Szántó István és Somlyó Bálint. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1999. 12.

² John Kekes: *A konzervatizmus ésszerűsége*. Ford. Balázs Zoltán. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2001. 13-19.

zervatív értékek mentén szerveződik; nem véletlen, hogy pontosan David Hume-ot és Edmund Burke-öt szokás a modern konzervativizmus alapítóinak tekinteni. Egyrészt, a brit konzervatív attitűd ódzkodik „a nagyívű társadalmi átalakítás[októl]”, másrészt a személyes felelősségvállalásra és a szokások védelmére helyezi hangsúlyt. Ez utóbbi összegzés Roger Scruton igen lendületes érvelésű *Mi a konzervativizmus?* esszéjében olvasható. Sietve teszem hozzá, hogy ugyancsak ő maga is kiemeli a stílus, a meggyőző retorika és az írott szó erejét a konzervatív gondolkodók – Burke, Tocqueville, Bradley vagy éppen T. S. Eliot – írásaiban.³

Egyébként Roger Scruton írásaira angol irodalomtörténeti óráim kapcsán figyelttem fel. Szűkebb területem anglistaként az ún. hosszú 18. század (1660-tól az 1790-es évek végéig), amelyet az irodalom- és kultúrtörténészek „az aranykor”, „az ész százada”, vagy éppen „a szatíra kora” címkékkel illetnek. Scruton 2000-es *Anglia, egy eltűnő ideál* című könyvében jól látja, hogy ez az az időszak, ahol a britekre annyira jellemző múltba merengő, nosztalgiázó karakter felerősödik. A könyv eredeti – *England: An Elegy* – címe pontosan az aranykorba visszavágyódó elégikus nemzeti jellegre utal. Scruton élvezetes stílusú ízigvérig brit kultúrtörténetet írt az angol toposzok és konzervatív értékek feltáráásával, illetve azok fejlődés általi átértelmezésével.⁴ Témái között szerepel az angol vidék meghatározó szerepének, az ipari forradalom térnyerésének, az angol tájköltészet nemzeti karakterének, a patriotizmus művészetének, a különködés eredetének, vagy éppen az angol vallásközösség formáló erejének bemutatása. Hangsúlyozom, hogy kultúr- és társadalomtörténeti szempontokból értékelem és tartom használhatónak a művet. Külön kiemelendő a szerző stílusa, ahogy retorikájában az angol szatirikus hagyományhoz kapcsolódik; kioktató, az erkölcs lovagja szerepében tetszelgő szatirikus hangnemben hangsúlyozza a világ jobbá tételének reményét és az elért eredmények megőrzését. (Szövegem mottója a 18. század utolsó nagy szatirikusától, Dr. Johnsontól való.)

Scruton műveltsége lenyűgöző, és korábbi esztétikai művei után, gyakorlatilag 2000 óta, szinte minden érdeklő a vadászattól kezdve a boriváson át a farmer életéig. Utalok itt arra, hogy 2001-től 2009-ig a *The New Statesman* (Új államférfi) hasábjain közölt borkritikákat, majd kiadta az *Iszom, tehát vagyok (I Drink, Therefore I Am)* borfilozófia-kézikönyvét. Valamint 2004-ben a *Hírek Valaholországából* megjelent könyvében vidékre költözésének és ottani életének naplószerű dokumentációját adta ki. Míg a *News from Somewhere* című egyértelműen alludál William Morris *Hírek Seholországból* (1890) szocialista utópiájára, naivítás lenne a 20–21. századi földművelő élet idillikus bemutatását várni – ezt

³ Roger Scruton: *Mi a konzervativizmus?* Ford. Jónás Csaba. In Uő.: *Mi a konzervativizmus? (válogatott esszék)*. Szerk. Jonathan Sunley. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 11–42. 11–13.

⁴ Vö. Roger Scruton: *Anglia, egy eltűnő ideál*. Ford. Csaba Ferenc. Budapest, Typotex, 2004 és angolul *England: an Elegy*. London, Chatto & Windus, 2000.

egyébként a borítón látható sáros (vagy inkább szaros) zöld gumicsizma is előrevetíti, mely a nagy múltú angol *Vidéki élet (Country Life)* magazinon áll.⁵

Scruton hagyományos értékek mentén szerveződő életfelfogása utópia-ellenes, stílusa erősen kritikus és disztópikus; pontosan ez az anti-utópikus – gyakran szatirikus hang – hozza közel, egyébiránt igen távoli gondolatait, vagy legalábbis meggyőzőbbé teszi érvelését. A gondolkodó érvelésmódja jelentős mértékben épít a brit konzervativizmus hagyományaira, míg írásainak stílusa az angol szatírák és az utópikus-disztópikus irodalom hatását tükrözi. Előadásom középpontjában a filozófus 2010-es könyve, *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye* áll, amely kézikönyvként vagy éppen gyakorlati útmutatóként szolgál.⁶ Innen előadásom címe, mely a konzervatív gondolkodás gyakorlati hasznára fókuszál, és ígérem, megpróbálom komolyan venni (mind a könyvet, mind a célkitűzést). Miközben háttérbe szorítom azt a motoszkáló sejtést, hogy a másik oldalról nem várhatok el ilyen mértékű odafigyelést és toleranciát.

A pesszimizmus hasznában téveszméket vesz sorra, melyek alapját az optimista remény, pontosan az aggálytalan – lelkiismeretlen és gátlástalan (*unscrupulous*) – optimizmus Schopenhauer óta kártékonynak (*bedenkenlos*) tekintett formája adja (7.).⁷ Csak látszatra szerepelnek itt pontokba szedett téveszmék: ezek redundáns módon ismétlődnek, illetve nagyrészt átfedésben vannak. *A jövő egyes számban* című fejezetben Scruton kirohan a poszthumánoknak az életet jobbra tevő, töretlen fejlődésbe vetett hite ellen. Erőteljesen kritizálja Ray Kurzweil „szingularitás” fogalmát, miszerint kb. 40 év múlva lehetővé válik, hogy az emberi agyban tárolt információk letöltésével az egyén transzhumán kiborgként továbbéljen, és így virtuálisan halhatatlanná váljon. Az optimistáknak a jövőbeli tökéletesség elérését célul tűző törekvéseit irodalmi példákkal ássa alá: Huxley *Szép új világát*, Mary Shelley *Frankenstein-jét*, vagy éppen Čapek írásait idézi. Nyilvánvalóan az „én”-attitűd ellen, a „mi”-attitűd védelmében szónokol, ahol az előbbi a „változásra és jobbításra, a természet kihívásainak legyőzésére törekszik, [...] [az utóbbi] [...] a megállapodást és az alkalmazkodást részesíti előnyben, mindazt, amiben egyek vagyunk egymással és a világgal” (20.).

⁵ L. Roger Scruton: *News from Somewhere: On Settling*. London – New York, Continuum, 2004, valamint William Morris: *News from Nowhere and Other Writings*. Penguin Books, 2004. A Morris mű első, teljes magyar fordítása most készül az EKF Anglisztika Tanszékén, megjelenése 2014 őszén várható.

⁶ Roger Scruton: *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye*. Ford. Csordás Gábor. Budapest, Noran Libro Kiadó, 2011. A szövegemben zárójelben megadott oldalszámok erre a kötetre utalnak.

⁷ Angolul a téveszme végig *fallacy*, melyet a magyar fordító következetesen téveszmének fordít; óvakodik a latin fallácia szó használatától. Vö. Roger Scruton: *The Uses of Pessimism and the Danger of False Hope*. London, Atlantic Books, 2010. 1.

Az aggálytalan optimista „nem számol a kudarc költségével, és nem képzei el a legrosszabb változatot” – a legkedvezőbb eset téveszméje jellemzi, és ha mégis beüt a krach, akkor azt másra hárítja. Az aggálytalan optimista olyan, mint a megszállott szerencsejátékos, és itt Dosztojevszkij mellett a hiteleket optimistán felvevőkre is utal Scruton. A hitel a futuristák és az illúziók világa, ahol „az irreális felülírja ténylegest” (27.). Ezzel szemben az aggályos, lelkiismeretes optimisták óvatosabban viszonyulnak a jövőhöz, és pesszimista hajlamuknak köszönhetően belátják, hogy

messze könnyebb magukat megváltoztatniuk, mint a kényszereket, amelyek között élnek, és hogy ezen szakadatlanul dolgozniuk kell, nem pusztán saját boldogságuk, szeretteik, és a tőlük függők boldogsága érdekében, hanem a „mi”-attitűd szellemében, amely tiszteletben tartja az értékeink alapjául szolgáló állandókat, és mindent megtesz megóvásuk érdekében. (34.)

Konzervatív, hagyományos értékek mentén szerveződő életfelfogásuk szerint az ilyen optimisták kisléptékű változásokban gondolkodnak, és a hozzájuk közel állók, illetve helyi kötődésű közösségek boldogulását tartják szem előtt. Az aggálytalan *hurrá* optimisták egyetemes „én” világával szemben az aggályos optimistáknál „a közszellem, a lokálpatriotizmus és az *agapé*” – az igazi többes szám első személy – irányítja késztetéseiket és cselekedeteiket (35. és 39.).

A szabadnak születünk téveszméjével szemben Scruton szerint az egyén engedelmességgel, a közösség törvényeinek betartásával szerezheti meg szabadságát. Kellemes kis kitérőben ítéli el a szabadság téveszméjével átítatott pedagógiai reformokat, ahol a cél a gyermek felszabadult tanítása, a tanár pedig inkább tanácsadó, játszótárs vagy éppen barát szerepben tűnik fel. Ugyanígy megkérdőjelezi a hatvanas években bevezetett felszabadító pszichoterápiákat, melynek eredményeképpen jó pár zavart lelkű embert szabadítottak a többiekre. Sorozatosan kirohan a posztmodern, posztstrukturalista irányzatok, főként a dekonstrukció ellen, de erős kritikával illeti a liberális demokráciát. Híres mozzanat, hogy a 68-as párizsi események szemtanújaként jelenti ki, hogy konzervatív lett; megidézve ezzel a brit konzervatizmus atyjának, Edmund Burke-nek elfordulását a korábban méltatott francia forradalom eszméitől (50-51.). Burke a „forradalomellenes konzervativizmusok” első képviselője, bár egyes értelmezések inkább a relativista konzervatizmus hagyományához kötik.⁸

⁸ Mannheim Károly Burke forradalomellenességében a historizmus konzervatív gyökereit véli felfedezni, míg Kekes a relativizmus romantikus nemzettudatának retorikáját emeli ki a brit gondolkodó írásaiban. A két észrevétel nagyon közel áll egymáshoz. L. Mannheim Károly: *A konzervativizmus*. Ford. Kiss Endre. Cserépfalvi, 1994, 109-112. és Kekes: *A konzervativizmus ésszerűsége*. 65.

Alapvetően két emberi attitűd feszül itt egymásnak: a disztópikus aggályos optimisták és a téveszmében hívő utópikus aggálytalan optimisták, akik nem csak a „szabadnak születünk” és a legkedvezőbb eset téveszméje, hanem az utópikus téveszme bemutatásánál is előkerülnek. Kolnai Aurélt idézi Scruton, aki szerint az utópikusnak nevezett sajátos elmeműködés „nem abszurd voltuk ellenére, hanem éppenséggel *amiatt* fogadja el az abszurditásokat” (57., kiemelések az eredetiben). Az utópiák jövő-vízióiban konfliktus- és problémamentes közösségek élnek együtt, ám ez a világ – amint azt Mórusz Tamás óta tudjuk – nem valósulhat meg. Scruton megidézi a francia forradalom utópistáit, Marx tudományos szocializmusát, a nácik „ezeréves birodalom” ábrándját, vagy éppen Sartre kései kommunista tébolyát. Az utópia vonzó valami, és alapját a fennálló tagadása adja: az ideális áll a tényleges helyére. Ugyanakkor az utópiák aggálytalan optimistái előszeretettel irtják ki az aggályoskodókat; áldozatok kellene, és a totalitárius diktatúrák ártatlanokról és bűnösökről beszélnek. Az utópia óhatatlanul totalitáriussá válik, és az állam gépezete egy idő után magát működteti – mintegy „robotpilótára kapcsol” (69.). A scrutoni érvelés az optimista *utópizmus* kritikáján alapszik, és az utópikus-disztópikus dichotómiába illeszkedve, egyértelműen a pesszimista disztópia ésszerűsége mellett foglal állást. A disztópia az utópia elképzelt tökéletességével szemben „az elkerülni vágyott jövő képét és megvalósulási lehetőségeinek a számbavételét jelenti”.⁹ A disztópikus konzervatív tudat jellemzője az attól való félelem, hogy (mások) utópiái valóra válnak, és ezt az aggodalmat a bloch-i konkrét-utópikusba vetett intelligens remény sem képes tompítani.¹⁰

Az általánosabb gondolatok után a gazdasági élet téveszméit veszi sorra: elsőként a nulla összeg téveszméjét, ahol az egyik fél nyeresége szükségképpen a másik fél veszteségét jelenti, ami egyrészt így nem igaz, másrészt a piaccgazdaságból átemelve más területekre károkat okoz. Kedvelt példája a szegényebb rétegekből érkező tanulókat megsegítő ösztöndíj-rendszer, melynek több évszázados hagyománya volt Angliában, és amelyet a „társadalmi igazságosság” nevében sikerült szétverni; mindamellett naiv elképzelés az egyik gyerek kudarcáért a másik sikerét okolni. A tervezés téveszméje kapcsán hosszan elemzi az EU felülről szerveződő örült módon intézményesített és szabványosított rendelkezéseit, rendszerét. A kívánatos az alulról építkező, szubszidiáris szisztéma lenne, ami kontrollálni képes a központi irányító szerveket. Az angol magánjog ehhez hasonlóan precedensek alapján jött létre, melyet egyébként, említi meg Scruton, Hayek katallaktikusnak nevezett (92.). Úgy is mondhatnám, az angol zsigerileg irtózik a brüsszeli parancsok végrehajtásától, ahol nincs is mód korrekcióra, és a visszacsatolásnak sincs igazán értelme. Az sem segít, ha a tagországokban ne-

⁹ Balázs Zoltán: *Utópia és disztópia. Holmi*, 2006. szeptember, 1167-1177. 1167. Egyébként a disztópia is angol találmány, először John Stuart Mill használta egyik beszédében (*dystopia*).

¹⁰ Vö. Ernst Bloch: *Az utópikus funkció*. Ford. Tasnádi Attila. *Világosság*, 1975/8-9. 525-529.

vetnek a már-már komikus, bürokratikus szabályozásokon; a Wellington-bankancs 10 nyelvű 24 oldalas használati útmutatóját említi vagy a szigorított vágóhíd-rendelkezéseket, melyek elősegítették például a kergemarhakór szétterjedését a szigetországban. Összegzését idézve: „Az Európai folyamat közepe egy üres barlang, amelybe egyre-másra kérdéseket kiabálnak bele, de válasz nem érkezik” (96.).

Tipikusan hegeli gondolatként jelenik meg a „mozgató szellem téveszméje”, melynél a korszellem és a korszakolás koncepciója együtt jár a haladásba vetett hittel. Scruton paradoxonnak mutatja, hogy „retrospektíve tekintünk valamire, ami még nem történt meg, [ami] a progresszív gondolkodás elválaszthatatlan részévé vált, nem csupán a politikában, hanem a művészetekben is” (115.). Esztétikai kitérőként a kifejezésmódokat radikálisan megújító művészek (pl. Schönberg, Manet, Picasso) mellett az új építészet kritikáját kapjuk. A modern építészet egomániájával szemben a hagyományos lakóterek „mi”-je felértékelődik, írja, mert a múltban „a kultúra és az erkölcs nem engedte meg” a lakónegyedek és az élhető terek *Zeitgeist*-hez igazodó változtatását, végső soron lerombolását (126.). Scruton odáig megy, hogy a World Trade Center szimbolikus tornyainak lerombolása mögött is a muszlimok modern építészettel szembeni ellenszenvét láttatja (l. a gépet eltérítő Mohamed Atta építészeti diplomamunkája). Scruton szerint a hagyomány újraértelmezésével lehetne megújítani az építészetet valamiképpen úgy, ahogy T. S. Eliot írja le az eredetiség és a tradíció egymásra utalt, dialektikus viszonyát.¹¹

Ugyancsak a liberalizmus jellemzője „a halmozás téveszméje”, melyet történelmi példák mellett a multikulturalizmus helyzetén keresztül mutat be. Meglátása szerint például a múltban a hagyományosan monokulturálisnak tekintett brit oktatás sokkal jobban elősegítette a más kultúrkörnyezetből érkezők beilleszkedését, otthonra találását. A helyes magatartás és a közös, magánjellegű változások befogadására is nyitott nemzeti lojalitás közkulturájának oktatása alátámasztotta, hogy „az akkulturáció a „mi”-attitűd előzményeként értékes [mert] lehetővé teszi, hogy úgy tekintsünk magunkra, mint egyre a sok közül, akikkel közös a sorsunk” (138.).

A konzervatív, aggályosan optimista érvekkel szemben a téveszmés optimista olyan védekező mechanizmusokkal reagál, mint a hamis szakértelem felléptetése, a csúsztatott hibáztatás, a hermetikus elrejtés stratégiája és a bűnbakképzés. Bevallom, ezen a ponton már igen csak eltelttem a scrutoni érvelés körkörös ségével. Egyrészt, a könyv tele van ismétlésekkel, másrészt, ugyan vonzó a hallgatókhoz nem értő oktatáselméleti szakemberek ostromozása, ám számos észrevétele

¹¹ Itt nyilván a kritikus *Tradíció és az egyéni tehetség* című esszéjére utal, amely vállaltan romantika ellenes kirohanásaiban a klasszikus műveltség fontossága és az elődök tisztelete mellett teszi le a voksát – a költészetben. Vö. T. S. Eliot: *Hagyomány és egyéniség*. Ford. Szentkuthy Miklós. In *Hagyomány és egyéniség. Az angol esszé klasszikusai*. Szerk. Ruttkay Kálmán és Ungvári Tamás. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967, 556–566.

– például az apák szülői felértékelése az anyákkal szemben – egyszerűen felháborító (145–147.). A hermetizmussal védelmezett illúziók bemutatásakor pedig a szubverzív és mélységesen érthetetlen dekonstrukcióról olvashatunk, melyet az „üresség”, a „gondolati szemét”, „zagyvaság” és a „látnoki stílus” jellemez (154–157.). Megjegyzem, volt szerencsém még 2008-ban egy brightoni filozófia konferencián végighallgatni a konzervatívok és a dekonstruktőrök vitáját, ahol a filozófia, aztán pedig már a világ összes problémájáért egy ember volt felelős: Derrida. Ennyit a téveszméket ostorozó saját téveszméiről, illetve monomániájáról.

Még egy gondolatról szólnék a konklúzió előtt: az otthonosság és otthontalanság kérdéséről. Scruton nagyléptékű történeti fejlődésben vázolja fel a vándorló vadászó-gyűjtögető nomád életformából induló fejlődést, mely a letelepedő földműves közösségeken át, a falvak és városok kialakulásáig ível. Az új típusú közösségek működése kollektív racionalitást feltételez, „mely nem a vezér és tervei „én”-racionalitása, hanem a megegyezésen alapuló közösség „mi” racionalitása” lesz (177.). Az óvatos pesszimista pontosan erre a „mi” racionalitásra hivatkozva próbálja semlegesíteni a hamis reményeket. A letelepedett közösségek működése kompromisszumokkal jár, és nem minden kultúrkörből érkező egyén képes a nagyobb egység tagjává, állampolgárrá válni (az iszlám terrorista például biztosan nem, ő saját vallási közösségének tagja marad). A *Zöld filozófiában*, ahol Scruton egyértelművé teszi, hogy a környezettudatos politika konzervatív találmány, és a konzervatívok mentik majd meg a bolygót, egyenesen két embercsoportról beszél, akiket vagy az *oikofóbia* vagy *oikofília* jellemez. Vannak a letelepedni képtelen, örök vándorok, akik gondolati szinten is az idegen, a Más bűvkörében élnek, és vannak az otthon biztonságos melegére vágyók, akik alapvetően jól érzik magukat saját nyelvi és kulturális közösségükben.¹²

Ha elfogadjuk, hogy az emberi természet változik – és ebben az utópikus transzhumanisták és a disztópikus pesszimisták is egyet értenek –, akkor akár jó irányba is fordulhatnak a dolgok. „A világ valójában sokkal jobb hely, mint az optimisták gondolják: és ezért van szükség pesszimizmusra” – jelenti ki Scruton (171.). Végső üzenete szerint itt az idő, és

ahelyett, hogy ilyen valótlan reményekbe vesznénk, tekintsünk ismét önmagunkra mint letelepedett, alkukat kötő teremtményekre, és térjünk vissza kézenfekvő feladatunkhoz, vagyis iróniával és távolságtartással vegyük szemügyre aktuális állapotunkat, és gondoljuk ki, hogyan éljünk békekességben azzal, amit találunk (195. Kiemelés tőlem.).

¹² Roger Scruton: *Green Philosophy (How to Think Seriously about the Planet)*. London, Atlantic Books, 2013. 247–254.

Az irónia Scrutonnál inkább pozitív, elfogadó, nem elutasító gesztus (távol áll a szarkazmustól): képessé tesz arra, hogy „elismerjük mindennek a máságát, önmagunkat is beleértve” (184.). Az irónia közösségformáló erő, és a másik elfogadásával a „kollektív értelmességnek” ad terepet. A bevezetőmben feltett kérdésekre mintha itt kapnánk választ: igen, lehetséges az önformálás és valamilyen önkorrekció. Kérdés az, hogy a konzervatív ironikus valóban képes-e távolságot tartani saját nézeteitől, illetve képes-e azok revideálására – akár mások nézeteinek megismerésével, illetve azok hatására. Scruton könyvét olvasva, egyáltalán nem győzött meg arról, hogy őt ilyesféle kíváncsiság hajtáná.

Ezen a ponton eszünkbe juthat Rorty liberális ironikusa, aki híresen *oikophób* és vándorol a meggyőződés-szótárak között. Helyzete „metastabil”, pozíciója esetleges, mert tudja, hogy „újraleírással bármi jó vagy rossz színben tüntethető fel, és mert visszautasítja a kísérletet, hogy a végső szótárak közti választás kritériumait megszabják”.¹³ Ráadásul a rortyféle ironikus – számos feminista értelmező számára rejtélyes módon – nőnemű, ti. végig a nőnemű személyes névmással jelölt (*she*). Scrutonnál, pontosabban Scrutópiában, ahogy megadja írásainak keletkezési helyét, a nőknek nem osztottak lapot (l. korábban az apa-anya probléma). Ezen túl ilyen névvel, jegyzem meg csendesesen, én óvatosabb lennék a szójátékokkal: egyrészt egy disztópikus pesszimistánál szitokszóként hat az utópia emlegetése, másrészt a szótárak között izgó-mozgó olvasó könnyen *Screw(ed)*-tópiára – vagyis kb. Elcseszettfalvára, esetleg *Böszmeföldjére* – aszszociálhat.

Scruton sztárolt filozófus, és legalább olyan élvezet kritizálni – sőt, parodizálni –, mint egyet érteni vele. Összegzésképpen elmondható, hogy optimistán pesszimista kézikönyve a téveszmék felismeréséről és az azoktól való lehetséges megszabadulásról tanulságos olvasmány, még ha nem is úgy, ahogy a szerző gondolja. A brit liberális *Guardian* egyik újságírója cikkében a régi viccre utal, miszerint alapvetően kétféle ember létezik: aki hiszi, hogy kétféle ember létezik, és aki nem.¹⁴ Nos, brit filozófusunk nyilván az első csoportba tartozik. Ám az előbbi adomát átfordítva, azt mondhatom, van olyan ember, akiben fel sem merül az embertípusok kérdése, és próbálja az *egyén* gondolataiból leszűrni mindazt, amivel több, megértőbb lehet saját és *mások* kvázi-megelégedésére.

¹³ Richard Rorty: *Esetlegesség, irónia és szolidaritás*. Ford. Boros János és Csordás Gábor. Pécs, Jelenkor Kiadó, 1994. 89-90. Angolul vö. Richard Rorty: *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge UP, 1989. 73. A liberális ironikus híres bemutatásában angolul végig az egyes szám harmadik személyű feminin személyes névmás (*she*) szerepel, majd Rorty a politikailag korrekt többes számra vált (*they*).

¹⁴ L. Jonathan Rée recenziója Roger Scruton *Green Philosophy* című könyvéről: *The Guardian*, Wednesday 28 December 2011. (<http://www.theguardian.com/books/2011/dec/28/green-philosophy-roger-scruton-review>)